

Gönderim Tarihi: 12.02.2022

Kabul Tarihi: 18.05.2022

STEFAN ZWEİG'İN MECBURİYET ADLI ESERİNDE OTORİTEYE İTAAT VE MİLGAM DENEYİ

Obedience to Authority in Stefan Zweig's Der Zwang and the Milgram Experiment

Şahbender ÇORAKLI

Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü
scorakli@nku.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-4416-2437

Furkan KOCA

Doktora Öğrencisi, Trakya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Eğitimi Ana Bilim Dalı,
kocafurkan@outlook.com.tr)

ORCID ID: 0000-0002-7559-3483

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Avusturyalı yazar Stefan Zweig'in 1920 yılında yayımlanan "Der Zwang" (Mecburiyet) adlı eseri, psikolog Stanley Milgram tarafından 1960'lı yıllarda yapılan otoriteye itaat deneyleriyle ilginç benzerlikler taşımaktadır. Eserin başkışisi Ferdinand'ın aldığı sefer görev emri karşısındaki davranışları ile Milgram'ın deneklerinin deneyde aldıkları emirler karşısındaki davranışları neredeyse tamamen örtüşmektedir. Bu çalışmada eserle deney arasındaki benzerlikler gösterilip elde edilen bulgular psikanalitik edebiyat eleştirisiyle yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Stefan Zweig, Stanley Milgram, Mecburiyet, otorite, itaat

Abstract: Austrian writer Stefan Zweig's work "Der Zwang" (Compulsion), published in 1920, shows interesting similarities with the experiments of obedience to authority conducted by psychologist Stanley Milgram in the 1960s. The behavior of Ferdinand, the protagonist of the work, against the mobilization order, and the behavior of Milgram's subjects against the orders of the authority figure in the experiment almost completely coincide. In this study, the similarities between the work and the experiment were shown and the findings were interpreted with psychoanalytic literary criticism.

Keywords: Stefan Zweig, Stanley Milgram, Der Zwang, authority, obedience

1. GİRİŞ

Avusturya doğumlu yazar Stefan Zweig'in "Der Zwang" (Mecburiyet) adıyla 1920 yılında yayımladığı eserinde anlatının başkışisi Ferdinand'ın otorite karşısındaki itaat eğilimi, eserin yazıldığı tarihten yıllar sonra sosyal psikolog Stanley Milgram tarafından yapılan otoriteye itaat deneylerinin bulgularıyla tamamen uyuşmaktadır. Stanley Milgram'ın Nazi yönetiminin kontrolü altına aldığı milyonlarca insandan etkilenerek yaptığı deney, otoriteye itaatin doğasını anlamaya yöneliktir (Vogels, 2014).

Milgram deneyinde normal insanların bile otoriteden gelen talimatlara itaat ederek hiç tanımadığı başka bir insana zarar verebildiğini görür (Vogels, 2014). Bu deney, kullandığı yöntem sebebiyle bilim insanları arasında etik açıdan tartışılabilir da otoriteye itaat davranışının işleyişine dair sunduğu bilgilerle psikoloji alanında oldukça önemli bir yere sahiptir (Yükselbaba, 2017). Bu çalışmada Stefan Zweig'ın Türkçeye Mecburiyet adıyla çevrilen eserindeki otoriteye itaat psikolojisini Milgram'ın deneyinden elde edilen bulgular üzerinden okumak amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın ikinci bölümünde Milgram'ın otoriteye itaat deneyine daha detaylı bir şekilde değinilmiştir. Üçüncü bölümde Stefan Zweig'ın yaşamına dair bazı bilgiler verilmiştir. Zweig'ın yaşamı hakkında sunulan bilgiler daha sonraki bölümlerde eserin yorumlanmasında da kullanılmıştır. Dördüncü bölümde Mecburiyet adlı eser kısaca özetlenmiştir. Beşinci bölümde eserdeki itaat psikolojisiyle Milgram deneyi arasındaki benzerliklerden söz edilmiştir. Deney ve eser arasındaki benzerlikler bu bölümde yedi farklı alt başlık içinde ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümü olan yorum ve sonuç bölümünde eserin analizinden elde edilen bulgular Stefan Zweig'ın yaşamıyla bağlantılar kurularak yorumlanmıştır.

2. MILGRAM DENEYİ VE OTORİTEYE İTAATE YÖNELİK BULGULARI

Otoriteye itaat psikolojisini anlamak isteyen Milgram, çeşitli yerlerde ilanlar vererek toplumun hemen hemen her kesiminden denekler aramaya başlar. Deneklere öğrenme ve hatırlama üzerine bir deney yapılacağı ve bunun karşılığında birkaç dolarlık ödeme alacakları söylenir. Bu bağlamda denekler rolleri gereği öğrenci ve öğretmen olarak iki gruba ayrılır. Öğrenci rolündeki katılımcıların tümü aslında Milgram'ın ekibindedir. Fakat asıl denekler bunu bilmez ve öğrenci/öğretmen rol dağılımının tesadüfen yapıldığını düşünür. Kurgudan habersiz deneklere, gerçek deneyin gizleyici maskesi olarak cezalandırmanın öğrenme ve hatırlama üzerindeki etkilerinin araştırıldığı söylenir. Deneydeki cezalandırma aracı ise elektrik şokudur. Öğrenci rolündeki deney ekibi üyesi her yanlış cevap verdiğinde öğretmen rolündeki denek tarafından elektrik verilerek cezalandırılır. Ceza olarak verilen elektriğin voltajı 15 volttan başlayıp 450 volta kadar çıkar (Milgram, 1974).

Öğretmen rolündeki denek ve öğrenci rolündeki ekip üyesi birbirlerini duyabilecekleri fakat göremeyecekleri iki farklı odaya alınır. Öğretmen, bazı kelimeleri okuyarak öğrencinin bu kelimeleri tekrar etmesini ister. Öğrenci yanlış cevap verdiğinde öğretmenin ceza olarak uyguladığı elektrik şokunun gücü yükseltilir. Ama aslında öğrenciye hiç elektrik

verilmemekte, sadece öğretmen rolündeki deneklerin öyle düşünmesi sağlanmaktadır. Ekip üyesi öğrenci bilerek yanlış cevaplar verir. Amaç, deneklerin ne kadar ileri gideceklerini görmektir. Denek, şok makinesinin voltunu her yükselttiğinde daha önceden kaydedilmiş farklı çığlık ve yakarış seslerini duymaktadır. Öğrenci, 195 volta gelindiğinde kalp hastalığı olduğunu söyleyerek deneyden çıkmak ister. Volt seviyesi 300'lere yükseldiğinde ise öğrenci tarafında artık sessizlik hâkimdir (Yükselbaba, 2017).

Araştırmacı rolünü oynayan Jack Williams kod adlı otorite figürü gri önlüklü, kısa saçlı ve resmi görünüşlüdür. Deney boyunca duygusuz ve katı bir tutum sergiler (Yükselbaba, 2017: 234).

Etkisi kademeli bir şekilde yükselen bu cezalandırma sürecinin herhangi bir basamağında eğer deneklerden bir tanesi deneyden ayrılmak isterse, araştırmacı sırasıyla aşağıdaki uyarılarda bulunmakta ve eğer denek dördüncü uyarıdan sonra hâlâ ayrılmak istiyorsa deney durdurulmaktadır (Milgram, 1974: 21):

1. Uyarı: Lütfen devam edin.
2. Uyarı: Deney için devam etmelisiniz.
3. Uyarı: Kesinlikle devam etmeniz gerekiyor.
4. Uyarı: Başka bir seçeneğiniz yok, devam etmek zorundasınız.

Deney süresince deneklerin yarısından fazlası tüm itaatlere boyun eğer ve neredeyse karşısındaki öğrenciyi öldürecek kadar elektrik şoku uygular. Talimatlara sonuna kadar itaat etmeyen denekler bile 300 volta gelmeden önce deneyden ayrılmaz. Deney sırasında bazı katılımcılarda aşırı terleme, titreme, tırnak yeme ve kekeleme gibi psikolojik tepkiler gözlemlenir. Katılımcılar deney ortamından kaçmak istemekte fakat bu gücü kendilerinde bulamamaktadır (Yükselbaba, 2017: 236).

Bu deney, itaati etkileyen tüm faktörleri daha iyi anlamak için üzerinde bazı değişiklikler yapılarak birçok kez tekrarlanır. Deneyler sonucunda, kurban rolündeki kişinin denekler ile birbirlerini görebilecekleri şekilde yerleştirilmesinin ve fiziksel temasa geçirilmesinin itaatsizlik oranının yüzde 70'e yükselttiği görülür. Bunun nedeni, yakınlık arttıkça kurban ile denekler arasındaki duygudaşlığın da artmasıdır (Yükselbaba, 2017: 238- 239).

Otorite ile denekler birbirlerine yaklaştırıldığında tam tersi bir etki görülür. Otorite olarak görülen araştırmacı, deneklere yaklaştıkça deneklerin itaatlere uyma oranı yükselir. Bu ve benzeri deneylere göre itaati

etkileyen bazı faktörler şunlardır (Yükselbaba, 2017: 240-241):

- İstenmeyen davranışları yaptırmak için vicdanı rahatlatıcı bahaneler
- Davranışın yapılmasını sağlamak için sözleşmesel zorunluluk
- Daha önceden olumlu değerler yüklenmiş rol vermek (öğretmen, asker, doktor vs.)
- İtaatsizliği önlemek için ayrılmanın bedelini yüksek hale getirmek

2.1. STEFAN ZWEIG'İN HAYATI¹

Varlıklı bir Yahudi ailenin çocuğu olan Stefan Zweig, 28 Kasım 1881 tarihinde Viyana'da dünyaya gözlerini açar. İlkokul ve liseyi memleketinde tamamlar. Henüz 16 yaşında bir lise öğrencisiyken şiirleri dergilerde yayımlanır. 1899'da Viyana Üniversitesi'nde Edebiyat ve Felsefe eğitimi almaya başlar. İki sene sonra *Gümüş Teller (Silberne Saiten)* adındaki şiir kitabını yayımlar. 1904'te Fransız filozof ve tarihçi Hippolyte Taine'nin felsefesi üzerine yazdığı doktora tezi ile doktorasını tamamlar. Aynı yıl ilk noveli *Erika Ewald'ın Aşkı (Die Liebe der Erika Ewald)* yayımlanır. 1910 ve 1912 yılları arasında Hindistan'ı ve Amerika'yı ziyaret eder. Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıl çürük raporu alarak askerlikten muaf olur. İlk yıllarda savaşa heyecan duysa da ilerleyen zamanlarda Fransız yazar Romain Rolland'ın da etkisiyle savaş karşıtı bir tutum geliştirir (Zweig, 2015, S.10). 1917'de Zürich'e gider. *Jeremias* adlı dramasını da aynı yıl yayımlar. İki sene sonra Avusturya'ya döner ve Kapuzinerberg yamaçlarında Paschinger Schloß adındaki bir çiftlik evinde yaşamaya başlar. 1920 yılında Friderike von Winternitz ile evlenir. Çalışmamıza konu olan *Mecburiyet (Der Zwang)* adlı novelini de bu yıl yayımlar.

Ondört tarihsel kişiliğin hayatına farklı bir bakış açısı sunduğu eseri *İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar (Sternstunden der Menschheit)* ile novelleri *Bir Kadının Yaşamından 24 Saat (Vierundzwanzig Stunden aus dem Leben einer Frau)*, *Bir Kalbin Çöküşü (Untergang eines Herzens)* ve *Karışık Duygular (Verwirrung der Gefühle)* 1927 yılında yayımlanır. Bir yıl sonra Sovyetler Birliğine gider. Kitapları Maksim Gorki'nin çabalarıyla Rusçaya çevrilir. 1931'de Franz Anton Mesmer, Mary Baker-Eddy ve Sigmund Freud'un biyografilerini anlattığı üçlemesi *Ruh Yoluyla Tedavi (Die Heilung durch den Geist)* yayımlanır.

Filmleştirilen noveli *Yakıcı Sır (Brennendes Geheimnis)* 1933'te

¹ Bu bölümde kaynağı ayrıca belirtilen bilgiler dışındaki tüm bilgilerin kaynağı için: <https://wortwuchs.net/lebenslauf/stefan-zweig/>

sinemalarda gösterime girdikten kısa bir süre sonra Naziler tarafından yasaklanır ve kitapları toplatılıp yakılır. Bir sene sonra Salzburg'daki evi Nazi polisleri tarafından basılır. Nazilerin baskısına daha fazla dayanamayan Zweig, Londra'ya gider. 1938 yılında eşi Friderike'den boşanıp bir yıl sonra kendisinden 27 yaş küçük sekreteri Charlotte Altmann ile evlenir. Aynı yıl *Sabırsız Yürek (Ungehduld des Herzens)* adlı romanı yayımlanır. 1940 yılında Londra'yı terk edip sırasıyla New York, Arjantin ve Paraguay'a gittikten sonra Brezilya'da yaşamaya başlar. 1942'de ünlü noveli *Satranç (Schachnovelle)* yayımlanır.

Stefan Zweig 22 Şubat 1942 tarihinde ikinci eşiyle beraber Brezilya'da intihar eder. Ölümünün ertesini günü Nazi kontrolündeki bir gazetede "bir mülteci yaşamı daha alışılmış şekilde sona erdi" yazılır (Zweig, 2015: 15). Ölümünden sonra otobiyografisi *Dünün Dünyası (Die Welt von Gestern)* yayımlanır. Stefan Zweig yaşamı boyunca toplamda 400'den fazla şiir, novel, roman, biyografi, monografi, deneme ve tiyatro eseri yayımlamış, bunların yanı sıra bir tane de libretto yazmıştır (Gülperi, 2007: 309).

2.2. MECBURIYET ADLI ESERİN ÖZETİ

Stefan Zweig'in Mecburiyet adlı eserinde Birinci Dünya Savaşı'nın acımasızlığından kaçmaya çalışan Ressam Ferdinand ve eşi Paula'nın yaşamından bir kesit anlatılır. Ferdinand ve Paula'nın tüm çabalarına rağmen savaş, İsviçre'nin doğasına sığınan ve burada yeniden huzur bulan bu çiftin yakasını bırakmaya hiç niyetli değildir. Ferdinand, Birinci Dünya Savaşı çıktığında Almanya'dadır. Sefer görev emrini ilk aldığı muayene sonucu çürük raporu alır ve böylece askerlikten muaf olur. Daha sonra, bir arkadaşının yardımıyla eşi Paula ile beraber İsviçre'ye gider. Burada savaştan uzak, huzurlu bir hayat yaşamak ister. Zürih Gölü yakınlarında küçük bir çiftlik evi tutar. Evin bir odasını atölye olarak kullanıp bu odada mesleği ve hobisi olan ressamlığa devam eder. Kendini en mutlu hissettiği yer atölyesidir. Bir sonbahar sabahı postacının getirdiği mektupta Ferdinand'ın korktuğu şeyler yazılıdır: Daha önce çürük raporu almış kişiler de savaşa gitmelidir artık. Sefer görev emrini alan Ferdinand, büyük bir korkuya kapılır ve ne yapacağını bilemez hale gelir. Vatanın Ferdinand'a, Ferdinand huzura ihtiyacı vardır. Bir süredir savaştan kaçan ressamın şimdi gizlenecek bir yeri kalmamıştır. Görev emrini alan Ferdinand, savaşa gitmek istemese de otorite karşısında korkusuna yenilir ve bu göreve karşı bir mecburiyet hisseder. Ferdinand'ın önünde artık tek bir engel vardır, eşi Paula! Bir seçim yapmak zorunda olan ressam ya Paula'yı ve özgürlüğünü ya da otoritenin buyruğu altına girmeyi seçecektir.

2.3. ESERDEKİ OTORİTEYE İTAAT PSİKOLOJİSİ VE MILGRAM DENEYİ BENZERLİKLERİ

2.3.1. Otorite Figürüne Yakınlık

Eserde otorite figürü olarak karşımıza ilk olarak eserin başkışisi Ferdinand'a gelen askerliğe çağrı mektubu çıkmaktadır. Milgram deneyinde denekler tarafından otorite olarak görülen araştırmacının deney mekânında olmayıp da talimatları deneklere yazılı olarak verdiği deney tipinde talimatlara sonuna kadar uyma oranı daha düşük olsa da deneklerin hepsi bir noktaya kadar bu yazılı talimatlara uyar. Eserde Ferdinand'a gelen mektup da deneylerdeki otoritenin deney mekânında olmadığı otorite tipine benzemektedir. Eserdeki mektubun dili deneydeki otoritenin diliyle benzer bir şekilde soğuk ve katıdır:

No. 34.729 F.-M. Bölge Karargâhı'nın emriyle, askerliğe elverişli olduğunuzun tespitine yönelik yeni muayene için en geç 22 Mart tarihinde M. Bölge Karargâhı Oda No. 8'de hazır bulunmanız işbu belgeyle resmen rica edilmektedir. Askerlik belgenizi teslim edecek olan Zürih Konsolosluğu'na bu amaçla başvurmanız gerekmektedir (Zweig, 2016: 15).

Deneyde otorite figürünün deneklerden uzak olduğu durumlarda bir noktadan sonra itaatsizliğin meydana çıkması bulgusu eserde Ferdinand'ın da yaşadığı bir deneyim olarak karşımıza çıkar. Eşinin de desteğiyle cesaretini toplamaya çalışan Ferdinand, kendisini bir kâğıt parçasının ona bir şey yapamayacağına inandırmaya çalışır ve konsolosluğa gidip emre karşı gelmeyi planlar:

Haklısın. Acelesi yok. Bana ne yapabilirler ki? Haklısın. Yarın kesinlikle gitmeyeceğim oraya. Öbür gün de. Haklısın. Mektup bana ulaşmış olmak zorunda mı? Bir seyahate çıkmış olamaz mıyım? Hasta olamaz mıyım? (Zweig, 2016: 26).

[Konsolosluk müdürüne] "Anlıyorum," diyecekti Ferdinand, "ama benim işime ara vermem mümkün değil. Retrospektif sergi açmak üzere biriyle anlaştım ve adamı ortada bırakamam. Benim sözüm senettir (Zweig, 2016: 31-33).

Fakat tıpkı Milgram'ın deneylerinde itaatsizlik başladığında otorite figürünü devreye sokması gibi eserde de konsolosluk müdürü devreye sokulur. Bu kez otorite figürü de mekânda bulunduğu için deney ile paralel bir şekilde talimatlara itaat eğilimi artar ve Ferdinand daha önce yaptığı tüm karşı gelme planlarını unutarak otoriteye yeniden boyun eğer:

Şube müdürü [...] kâtibin getirdiği dosyaya göz gezdirdi: “Askerlik yapacağı yer, M... Evet... Evet... Doğru... Her şey yolunda... Evrakları hazırlattım bile. Seyahat masraflarını kendiniz karşılamaya itirazınız olmaz herhalde, değil mi?” [...] En sonunda [Ferdinand’ın] ağzından şu cümleler zar zor dökülüverdi: “Yani görev emri yetiyor... Onun dışında... Pasaporta ihtiyacım yok mu?” (Zweig, 2016: 38-39).

2.3.2. Otorite Karşısında Güçsüz Hissetme

Milgram deneyinden çıkarılan sonuçlardan biri de deneklerin otorite karşısında kendilerini güçsüz hissetmeleri ve bu güce teslim olmalarıdır. Ferdinand’ın davranışları ve sözleri de deneyin bu çıkarımıyla örtüşmektedir:

“Peki, gidecek misin?” Ferdinand titredi. “Bilmiyorum ama gitmek zorundayım” (Zweig, 2016: 17).

“İstemiyorum ki. Ama onlar istiyor. Ama onlar güçlü, bense güçsüzüm” (Zweig, 2016: 21).

2.3.3. İç Çatışmayla Ortaya Çıkan Psikolojik Tepkiler

Milgram deneyinin ortaya koyduğu bir diğer dikkat çekici bulgu otoriteye karşı itaate mecburiyet hissini insan psikolojisi üzerindeki etkisidir. Milgram deneyine katılan denekler otoriteye itaat etmelerine rağmen şiddetli iç çatışmalar yaşayıp terleme, titreme, kekeleme ve tırnak yeme gibi davranışlar sergiler. Eserde benzer iç çatışmalar yaşayan Ferdinand da benzer davranışları sergiler:

“Delilik! Delilik!” diye yüksek sesle söylendi ve bu delice görüntülerden ayaklarını yere vurarak kurtulmaya çalıştı. Ancak elleri titriyor ve dizlerinin altındaki zemin sarsılıyordu. [...] Ferdinand titredi. “Bilmiyorum ama gitmek zorundayım” (Zweig, 2016: 16-17).

“Teşekkür ederim, teşekkür ederim... Zahmet etmeyin lütfen,” diye kekeledi Ferdinand (Zweig, 2016: 39).

2.3.4. İtaati Yeniden Sağlamak İçin Verilen Uyarılar

Milgram deneyi sırasında tereddütte kalan deneklerin üzerindeki otoriteyi yeniden kurmak için onlara “kesinlikle devam etmeniz gerekiyor” gibi bazı uyarıların yapıldığını yukarıda göstermiştik. Eserde de Ferdinand askere gitmemeyi kafasına koyup aldığı mektubu yırtmak için hamle yaptığında aşağıdaki uyarıyı görür ve itaatsizlik durumu ortadan kalkar:

Ama garip bir şekilde askeri sözlerin büyüü onu yeniden etkiledi. Okumaya başladı: “Yapmanız gereken...” Bu sözler onu derinden sarstı. İtiraz edemeyeceği bir emir gibiydi (Zweig, 2016: 51).

2.3.5. Otorite Karşısında Duyulan Heyecan

Milgram deneyinin ulaştığı sonuçlardan biri de insanların otorite olarak gördüğü kişinin karşısına çıkacak olmasından dolayı heyecan duymasındır (Yükselbaba, 2017: 240). Eserde aynı heyecanı otorite olarak kabul ettiği konsolos müdürünün karşısına çıkmak için henüz konsolosluğun açılmasına saatler varken şehre gidip sokaklarda dolaşan Ferdinand’ın içinde de görmek mümkündür:

Birden eli yanağına gitti: “Tıraşsızım, tıraşsızım yahu ben!” Aceleyle karşıdaki berbere koştu, saçlarını kestirip yıkattı [...] sonra şık görünmesi gerektiği aklına geldi (Zweig, 2016: 35).

2.3.6. İtaati Etkileyen Faktörlerin Eserde İşlenişi

Milgram ve benzeri deneylere göre itaati etkileyen faktörlerden bazıları yukarıda sıralanmıştı. Bu faktörlerin eserdeki işlenişine baktığımızda şunları görüyoruz:

1. Ferdinand’ın aslında istemediği bir davranışı yapmak için kullandığı ve böylece vicdanını rahatlattığı bahaneler:

“İlk seferinde beni geri yolladılar, bu sefer neden yollamasınlar? Ya da belki bana silah vermezler, hatta eminim ki, bana büyük ihtimalle kolay bir görev vereceklerdir. Neden en kötü ihtimali düşünüyoruz ki? Belki de sandığımız kadar tehlikeli değildir [...]” (Zweig, 2016: 43).

2. Ferdinand’ın gelen emre itaatsizlik etmesinin bedelinin ağır olduğunu düşünmesi ve bunu sözleşmesel zorunluluk olarak görmesi:

“Paula, kendimizi kandırmayalım. Zamanı geldi! İnsan kendinden kurtulamaz. Ben kendimi savunmaya çalıştım. Olmadı. Ben şu anda... Bu kâğıdım. [...] Hem zaten buradaki yaşantım da özgür olmayacaktı. Her an diğer tarafta bir şeyin beni çağırdığını, aradığını, kendine doğru çektiğini, sürüklediğini hissedecektim” (Zweig, 2016: 42 - 43).

3. Toplum ve otorite tarafında olumlu değerler yüklenmiş roller ve Paula’nın bu rollere tepkisi:

“İnsanın tek bilmesi gereken, insan olduğu ve öyle kalmak

istediğidir; o zaman çevresindeki laflar, bugünlerde insanları uyuşturmak için söylenen o laflar, vatan, görev, kahramanlık, bütün bunlar yalnızca iğrenç kan kokan, sıcak, canlı, insan kanı kokan kelimelerdir” (Zweig, 2016: 22).

2.3.7. Kurbanla Yakınlık ve Otoriteye İtaat İlişkisi

Milgram deneyinde deneklerin kurbanlarla aralarındaki mesafeler azaldıkça, onları görmeye, dokunmaya ve konuşmaya başladıkça itaat oranlarında önemli ölçüde azalmalar olur. Eserdeki başkışı Ferdinand da İsviçre sınırında savaştan dönen Fransız askerlerini görüp onlara dokunduğu zaman otoriteye karşı gelir ve savaşa gitmekten vazgeçip evine geri döner. Bu açıdan da eser ve deney arasında tam örtüşen bir ilişki vardır:

Yaralı adamın bir karış sakalı ve kireç gibi beyaz bir yüzü vardı; vurulmuş kolu hareketsizce aşağı sarkmıştı. Gözleri kapalı ve dudakları solgundu. Ferdinand titredi. Adamın sarkan kolunu yavaşça kaldırdı ve adamın acılarıyla dolu göğsünün üzerine koydu. O sırada sedyedeki yabancı adam gözlerini açtı, ona baktı [...] O an, titremekte olan Ferdinand yıldırım çarpmışa döndü. Bunu mu yapacaktı? [...] “Asla! Asla,” diye bağııyordu içindeki son derece güçlü ve kulağına tanıdık gelmeyen ses (Zweig, 2016: 62).

3. YORUM VE SONUÇ

Stefan Zweig, çalışmamızda ele aldığımız eserini ilk kez 1920 yılında yayımladığında Stanley Milgram’ın alanında çok ses getiren otoriteye itaat deneyini yapmasına henüz 40 yıldan fazla bir süre vardı. Fakat aradaki bu zaman farkına rağmen Zweig’in edebi olarak aktardığı itaat psikolojisiyle Milgram’ın bilimsel aktarımının birbirine tamamen uyduğu görülmektedir. Zweig’in psikolojiye ve Sigmund Freud gibi psikoloji alanındaki önemli isimlere olan yakınlığı düşünüldüğünde eserlerinin güçlü bir psikolojik alt yapı içermesi şaşırtıcı değildir (Bazarkaya & Tuna, 2020). Bu noktada eserin psikanalitik bir yaklaşımla ele alınması farklı noktaları aydınlatmakta faydalı olacaktır.

Psikanalitik edebiyat eleştirisi Sigmund Freud’a dayanır. Freud’a göre bir sanat eserinin oluşum süreci ile bir rüyanın oluşum süreci benzerdir. İkisi de yakın zamanda yaşanmış olaylardan, çocukluk dönemine kadar uzanan eski yaşanmışlıklardan ve eserin yazıldığı ya da rüyanın görüldüğü anda bedenimizin duyduğu ihtiyaçlardan oluşur. Bu üç kaynaktan beslenen sanat eserinin temelini oluşturan bir fantezi vardır. Psikanalitik eleştirmenin amacı incelenen eserin temelinde yatan fanteziyi aydınlatmaktır (Budak,

2015: 13- 14).

Zweig'in eserine bu açıdan baktığımızda öncelikle eserin başkişisinin savaş karşıtı olması ve bu yüzden İsviçre'ye göç etmesi göze çarpmaktadır. Bu durumu yazar Stefan Zweig'in eserini yayımlamadan kısa bir süre önce yaşamış olduğu olayların eserine bir yansıması olarak yorumluyoruz, çünkü yukarıda yazarın biyografisinde de belirtildiği gibi yazar da savaş karşıtıdır ve bu eserini yayımlamadan bir yıl önce İsviçre'ye taşınmıştır. Eserin başkişisiyle benzerlik gösteren bir diğer şey, Birinci Dünya Savaşı sırasında Zweig'in da Ferdinand gibi çürük raporu olarak askerlikten muaf olmasıdır. Bu bağlamda eserin otobiyografik özellikler taşıdığını ve psikanalitik bakış açısıyla Zweig'in fantezilerinin yansıma alanı olduğunu söyleyebiliriz.

Eserin merkezinde duran fantezinin eserin başkişisi Ferdinand'ın eşi Paula üzerinden okunabileceğini düşünüyoruz. Paula, Ferdinand'a göre daha cesur, otoriteye hiç tereddüt etmeden karşı gelebilen ve Ferdinand'a güç vermeye çalışan bir karakterdir. Bu açıdan Ferdinand için Stefan Zweig'in korkuları denebilirse, Paula'nın da Zweig'in idealindeki kişilik olduğu söylenebilir. Zweig, çürük raporu aldıktan sonra eserinde çürük raporu almış olan Ferdinand'ın başına gelen, askerlikten muaf kişilerin de askere çağırılması korkusunu yaşamış ve bu konu hakkında düşünüp planlar yapmış olabilir. Bu durum, Zweig'in idealindeki kişiliği yansıttığı düşündüğümüz Paula'nın ağzından eserde şu şekilde dile getirilir: *"Ancak bizim bu mektubu zaten beklediğimizi unutma. Bu ihtimali yüz kere düşündük ve ben seninle gurur duyuyordum, çünkü senin mektubu yırtacağını ve insanların öldürülmesine alet olmayacağını biliyordum"* (Zweig, 2016: 18).

4. SUMMARY

In the work of Austrian writer Stefan Zweig, published in 1920 under the name "Der Zwang" (Compulsion), the protagonist Ferdinand's tendency to obey authority completely agrees with the findings of the Milgram experiments on obedience to authority figures conducted by the social psychologist Stanley Milgram in 1960s. Influenced by the millions of people under the control of the Nazis, Stanley Milgram's experiment seeks to understand the nature of obedience to authority (Vogels, 2014). This study aims to read the psychology of obedience to authority in Stefan Zweig's work "Der Zwang" through the findings obtained from Milgram's experiment.

Wanting to understand the psychology of obedience to authority, Milgram began to search for subjects from almost every segment of society

by placing advertisements in various places. Subjects are told that they will perform an experiment on learning and remembering, for which they will be paid a few dollars. In this context, the subjects are divided into two groups as students and teachers due to their roles in the experiment. All of the participants in the student role are actually from Milgram's team. However, the subjects do not know this and think that the distribution of roles was made by chance. Subjects are told that the effects of punishment on learning and remembering are being investigated. The punishment tool in the experiment is the electric shock. Each time the experiment team member in the role of the student gives an incorrect answer, the subject in the role of the teacher punishes him with electric shock. The voltage of the electricity given as punishment starts from 15 volts and goes up to 450 volts (Milgram, 1974).

During the experiment, more than half of the subjects obey all orders and apply enough electric shocks to kill the student opposite. Some psychological reactions such as excessive sweating, trembling, nail biting and stuttering are observed in participants. Participants want to escape from the experimental environment, but cannot find this strength in themselves. Experiments show that seeing the victim reduces obedience due to empathy. According to these experiments, some of the factors that affect obedience are (Yükselbaba, 2017):

- Conscientious excuses for making undesirable behavior
- Contractual responsibility to ensure that the undesirable behavior is done
- Giving a role with positive values (teacher, soldier, doctor, etc.)
- Making the cost of separation high to avoid disobedience

In the work of Stefan Zweig, we see that all aspects of the psychology of obedience to authority, which are determined in Milgram's experiment, are represented. Ferdinand, the protagonist of the work, experiences the same psychology when he was told by an authority figure that he must go to the war. When Stefan Zweig published his work in 1920, it was more than 40 years before Stanley Milgram conducted his experiment on obedience to authority. However, despite this time difference, it was seen that Zweig's literary transmission of obedience psychology and Milgram's scientific transmission are completely compatible with each other. At this point, it will be useful to consider the work with a psychoanalytic approach to illuminate different points. We think that the fantasy standing in the center of the work can be read through Paula, the wife of Ferdinand. Paula is a more courageous character than Ferdinand, able to oppose the authority without hesitation and tries to give the protagonist strength. In this respect, if

Ferdinand can be called Stefan Zweig's fears, it can be said that Paula is Zweig's ideal personality.

5. KAYNAKLAR

- Bazarkaya, O. K. & Tuna, S. (2020). Stefan Zweig'ın Değişim Rüzgârı adlı yapıtında iyi oluş ve intihar: Diyalektik bir okuma. *HOMEROS*, 3(1), 1-12.
- Budak, A. (2015). Psikanalitik edebiyat eleştirisi ve bir uygulama denemesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), 13-14.
- Gülperi, s. (2007). Özgürlük ve barışa çağrı Stefan Zweig ve eseri Dünün Dünyası üzerine. *dokuz eylül üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 9(4), 309.
- Milgram, S. (1974). *Obedience to authority: An experimental view*. Londra: Tavistock.
- Vogels, S. R. (2014). The Milgram experiment: Its impact and interpretation. *Social Cosmos*, 5(1), 15-21.
- Yükselbaba, Ü. (2017). Milgram deneyi: Otorite ve itaate dair. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 75(1), 227-270.
- Zweig, S. (2015). *Mektuplaşmalar: 1912-1942*. Çev. A. Arpad. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Zweig, S. (2016). *Mecburiyet*. Çev. S. Tunar. İstanbul: Zeplin Kitap.

İnternet Kaynakları

<https://wortwuchs.net/lebenslauf/stefan-zweig/>

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Katkı Oranı Beyanı: Doç. Dr. Şahbender ÇORAKLI, Makale Katkı Oranı: %50; Doktorant Furkan KOCA, Makale Katkı Oranı: %50.